

Zagadnienia przekrojowe – jak je uwzględnić w projektach?

Miniporadnik dla Wnioskodawców składających wnioski w ramach konkursu na projekty tematyczne w programie Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy

Spis treści

Spis treści	2
Wstęp	3
Dobre rządzenie	5
Równość szans kobiet i mężczyzn	7
Dostępność dla osób o zróżnicowanych potrzebach i sytuacji rodzinnej	9
Zrównoważony rozwój	12

Wstęp

Zgodnie z ustaleniami (zawartymi m.in. w Memorandum of Understanding¹) pomiędzy Polską jako Państwem-Beneficjentem a Państwami-Darczyńcami w ramach wdrażania Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014-2021 (a więc także w ramach realizacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy), strony zobowiązują się stosować tzw. zagadnienia przekrojowe, to znaczy zasady dotyczące dobrego rządzenia, zrównoważonego rozwoju, równouprawnienia płci oraz równego traktowania. Zasady te dotyczą zarówno operatora Programu, jak i Grantodawców, którzy będą realizować projekty finansowane z dotacji przyznanych w Programie.

W związku z tym na etapie wniosków pełnych prosimy, żeby Wnioskodawcy opisali, czy i w jaki sposób stosują te zasady w swoich organizacjach, a także jak zamierzają do nich podejść w ramach projektów oraz działań dotyczących rozwoju instytucjonalnego, które są przedmiotem wniosku składanego w naszym Programie.

Zdajemy sobie sprawę, że są to zagadnienia, które mogą brzmieć ogólnikowo. Są one jednak bardzo istotne – służą promowaniu postaw otwartości, wrażliwości na potrzeby drugiej osoby i zrozumienia, uczciwości i przejrzystości w ramach współpracy partnerskiej oraz na poziomie zarządzania organizacjami, instytucjami, państwem, czy wreszcie budowania odpowiedzialności za środowisko i naszą planetę.

Zadaniem tego miniporadnika jest pomóc Wam (jako Wnioskodawcom) w wypełnieniu tych pojęć treścią, to znaczy w zastanowieniu się, jak poszczególne zasady można uwzględnić w ramach realizowanych projektów.

Zależy nam, żebyście we wniosku pełnym wskazali w miarę możliwości **jak najbardziej konkretne** przejawy stosowania w projekcie zasad:

- dobrego rządzenia,
- równych szans kobiet i mężczyzn,
- dostępności dla osób o zróżnicowanych potrzebach i sytuacji rodzinnej,
- zrównoważonego rozwoju.

Pewnie część z nich stosujecie już w swoich działaniach; inne być może zdecydujecie się wprowadzić teraz. Niektóre działania związane z realizacją zagadnień przekrojowych mogą wiązać się z **dodatkowymi wydatkami** – prosimy o tym pamiętać podczas konstruowania budżetu projektu; są one możliwe do sfinansowania zarówno w ramach kosztów dotyczących realizacji projektu, jak i rozwoju instytucjonalnego.

Realizację zagadnień przekrojowych opisujecie przede wszystkim w punkcie C11 wniosku pełnego (Sposób zarządzania projektem), jednak – co ważne – **będzie ona oceniana na podstawie całego wniosku**. Oznacza to, że wątki dotyczące spełniania poszczególnych zasad możecie zawrzeć także w innych punktach wniosku.

¹ Memorandum of Understanding w sprawie wdrażania Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014-2021 (tłumaczenie na język polski): aktywniobywatele.org.pl/wp-content/uploads/2019/12/MoU_EOG_PL_2017_11_22_wersja_polska-1.pdf

Poniżej przedstawiamy zestaw **pytań pomocniczych**, które w naszym przekonaniu odzwierciedlają istotę danego zagadnienia, a także kilka **podpowiedzi**, jak można je uwzględnić w ramach działań. Zdajemy sobie sprawę, że nie wszystkie będą adekwatne i możliwe do zastosowania w ramach poszczególnych projektów, mają one jednak Was naprowadzić i zainspirować do znalezienia własnych, najbardziej odpowiednich rozwiązań.

Pytania pomocnicze i podpowiedzi uzupełniamy linkami do różnych **dodatkowych materiałów** (publikacji, stron internetowych, nagrań webinarów) poszerzających poszczególne zagadnienia.

Z pewnością nasz miniporadnik nie jest kompleksowym opracowaniem, wyczerpującym temat zagadnień przekrojowych, ale mamy nadzieję, że okaże się pomocny przy przygotowywaniu i realizacji projektów.

Dobre rządzenie

To zagadnienie dotyczy w szczególności następujących kwestii:

- Czy działania organizacji (w tym działania w ramach projektu i działania dotyczące rozwoju instytucjonalnego, o których wsparcie wnioskujecie w naszym Programie) odbywają się w granicach prawa i z poszanowaniem praw człowieka?
- Czy informacje o działaniach organizacji, w tym działaniach w ramach projektu i działaniach dotyczących rozwoju instytucjonalnego, o których wsparcie wnioskujecie w naszym Programie są jawne i przekazywane w zrozumiały sposób osobom, których dotyczą?
- W jaki sposób zarządzana jest organizacja? Czy istnieje struktura organizacyjna z jasnym podziałem stanowisk i zadań? Jak zarządzane są poszczególne projekty, a w szczególności ten, o którego wsparcie się staracie w ramach naszego Programu?
- Czy wszystkie kluczowe osoby zaangażowane w działania organizacji (w tym w działania w ramach projektu i działania dotyczące rozwoju instytucjonalnego, o których wsparcie wnioskujecie w naszym Programie) mają możliwość przedstawienia swojej opinii dotyczących decyzji podejmowanych przez organizację, czy ich zdanie jest brane pod uwagę?
- Czy sposób podejmowania decyzji w Waszej organizacji jest wszystkim osobom zaangażowanym w jej działania organizacji znany i transparentny?
- Czy organizacja ma zdefiniowaną misję? Czy kolejne działania organizacji podejmowane są w oparciu o obowiązującą strategię, o rozpoznanie potrzeb lub inne analizy?
- Czy komunikowane na zewnątrz przez organizację misja, wartości i cele są spójne z tym, co o organizacji wiedzą osoby zaangażowane w działania organizacji?
- Czy odbiorcy projektu, o którego wsparcie się staracie, będą mieli możliwość wpływania na przebieg projektu oraz przekazywania informacji zwrotnej?
- Czy organizacja stara się przewidzieć ewentualne negatywne skutki prowadzonych działań? Czy w przypadku przeprowadzenia analizy ryzyka proponuje działania niwelujące negatywny wpływ lub działania alternatywne?

Podpowiedzi, jak można je uwzględnić w projekcie:

- Upewnijcie się, czy informacje o Waszej organizacji i jej działalności są ogólnodostępne – czy można w łatwy sposób odnaleźć podstawowe informacje: o historii organizacji, zarządzie i zespole, prowadzonych działaniach np. na jej stronie internetowej? Czy regularnie udostępniacie sprawozdania finansowe i merytoryczne organizacji? Czy informacje przedstawione są w sposób przejrzysty,

zrozumiały dla przeciętnego czytelnika, a w szczególności dla osób, które potencjalnie mogą chcieć zaangażować się w Wasze działania?

- Jasno komunikujcie o działaniach w Waszym projekcie, żeby każdy/a miał(a) szansę się z nimi zapoznać – wytyczne w tym zakresie znajdziecie m.in. w poradniku “Aktywna Promocja”: aktywniobywatele.org.pl/wp-content/uploads/2020/06/Aktywna_promocja_poradnik.pdf;
- Przed realizacją projektu, a także w trakcie, upewnijcie się, że proponowane przez Was działania faktycznie odpowiadają na zidentyfikowane problemy i realne potrzeby odbiorców / grup docelowych. W miarę możliwości pytajcie o zdanie Waszych odbiorców, prowadźcie ewaluację (tzn. sprawdzajcie, czy dane działanie się udało, czy nie). Być może w trakcie realizacji pojawi się potrzeba wprowadzenia modyfikacji (uzasadnione zmiany są możliwe do wprowadzania także po podpisaniu umowy dotacyjnej, po uprzednim uzgodnieniu ich z przedstawicielami Operatora Programu);
- Pamiętajcie o przepływie informacji w ramach Waszej organizacji – w miarę możliwości starajcie się organizować regularne spotkania zespołu, informujcie zespół o decyzjach podejmowanych przez zarząd, a jeśli to możliwe, konsultujcie je wcześniej z zespołem.

Przydatne materiały

- poradnik.ngo.pl – poradnik portalu ngo.pl dotyczący różnych aspektów związanych z działaniem organizacji pozarządowej;
- ofop.eu/node/155 – Karta Zasad Działania Organizacji Pozarządowych;
- ofop.eu/sites/ofop.eu/files/biblioteka-pliki/standardy.pdf – Standardy w praktyce funkcjonowania organizacji przygotowane przez Ogólnopolską Federację Organizacji Pozarządowych;
- kursodrom.pl/pl/kursy/zarzadzanie-organizacjami – bezpłatne kursy z zakresu zarządzania organizacjami pozarządowymi;
- kursodrom.pl/pl/kursy/prawo-i-sprawy-formalne – bezpłatne kursy z zakresu prawa i spraw formalnych związanych z prowadzeniem organizacji pozarządowej;
- mazowia.org.pl/wp-content/uploads/2017/10/SKUTECZNE-I-PROFESJONALNE-NGO-STANDARDY-ZARZ%C4%84DZANIA-W-NGO.pdf – standardy formalno-organizacyjne w zakresie zarządzania NGO opracowane przez Federację Mazowia;
- publikacja “Ewaluacja. Jak to się robi?”
stocznia.org.pl/app/uploads/2013/01/Ewaluacja_Jak_to_sie_robi_www.pdf.

Równość szans kobiet i mężczyzn

To zagadnienie dotyczy w szczególności następujących kwestii:

- Czy praktyka funkcjonowania organizacji pozwala na to, żeby w równym stopniu uczestniczyły w jej działaniach (jako odbiorcy/odbiorczynie, wolontariusze/ki, pracownicy/e, członkowie/inie organów zarządczych lub nadzorczych) kobiety i mężczyźni? Czy umożliwia to np. organizacja pracy, sposób podejmowania decyzji i planowania działań w projekcie oraz całej organizacji?
- W jakim stopniu problem podejmowany w ramach projektu lub działań związanych z rozwojem instytucjonalnym dotyczy kobiet, a w jakim mężczyzn? Z czego wynikają ewentualne różnice?
- Czy kobiety i mężczyźni w równym stopniu mogą odnieść korzyści z działań projektu lub działań dotyczących rozwoju instytucjonalnego (np. z organizowanych wydarzeń – spotkań, szkoleń, konsultacji, akcji społecznych czy podnoszenia kompetencji w ramach rozwoju instytucjonalnego)? Czy płeć nie jest barierą w dostępie do tych działań?

Uwaga:

Prosimy traktować to pytanie zdroworozsądkowo, to znaczy, jeśli celem Waszego projektu jest np. wsparcie chłopców – wychowanków domów dziecka, w usamodzielnianiu się, to wiadomo, że główną grupą docelową pozostaną chłopcy i projekt w mniejszym stopniu będzie zakładał udział dziewczyn (lub w ogóle nie będzie go zakładał). A jeśli zamierzacie wspierać kobiety samotnie wychowujące dzieci, to wiadomo, że główną grupą docelową pozostaną kobiety. Takie działania noszą miano tzw. tymczasowych działań naprawczych i zawierają się w katalogu działań wyrównujących szanse kobiet i mężczyzn, nawet jeśli zakładają działania skierowane do tylko jednej, wąsko zdefiniowanej grupy.

W większości pozostałych przypadków, prosimy jednak o szczególne zadbanie o równość w dostępie do projektu przedstawicieli i przedstawicielek wszystkich płci.

- Czy proponowane w projekcie działania nie pogłębiają nierówności dotyczących kobiet i mężczyzn?

- Czy jeśli stwierdzono występowanie nierówności szans kobiet i mężczyzn w ramach problemu podejmowanego w projekcie lub działaniach dotyczących rozwoju instytucjonalnego, to wskazane produkty i rezultaty mają szansę przyczynić się do ich zmniejszenia?

Podpowiedzi, jak można je uwzględnić w projekcie:

- Postarajcie się przeprowadzić pogłębioną diagnozę podejmowanego problemu i grup, których dotyczy. Czy Wasza diagnoza ujawnia różnice w położeniu kobiet i mężczyzn? Czy takie różnice istnieją? Próbujcie jak najdokładniej przyglądać się grupom potencjalnych odbiorców, dla których prowadzicie działania. Wyobraźcie sobie, jak Wasze działania wpłyną na sytuację kobiet oraz mężczyzn?
- Pomyślcie, jak zadbać o udział w projekcie zarówno kobiet, jak i mężczyzn (chyba, że są powody merytoryczne, dla których w Waszym przypadku powinno być inaczej). Zastanówcie się, czy materiały informacyjne nt. Waszych działań nie będą preferować jednej płci lub utrwaląc stereotypów dotyczących tej płci – zwracajcie uwagę na stosowane grafiki oraz język. Czy są one dostosowane do obu płci? Tam, gdzie jest to adekwatne, używajcie żeńskich form (np. nazw zawodów);
- Sprawdźcie, czy w Waszej organizacji są wprowadzone procedury dotyczące zasad równego traktowania oraz procedury antydyskryminacyjne. Pomyślcie, czy Waszemu zespołowi nie przyda się szkolenie dotyczące tej tematyki.

Przydatne materiały

- www.pois.gov.pl/media/21342/Podrecznik_rownosc_szans_kobiet_i_mezczyzn_2014_2020.pdf – podręcznik „Jak realizować zasadę równości szans kobiet i mężczyzn w projektach finansowanych z Funduszy Europejskich 2014-2020”;
- pokl.parp.gov.pl/index/index/1518 – opracowanie wraz z linkami przygotowane na potrzeby Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Inne przydatne linki dotyczące tematyki równości szans kobiet i mężczyzn umieściliśmy pod rozdziałem dotyczącym dostępności dla osób o zróżnicowanych potrzebach i sytuacji rodzinnej (poniżej).

Dostępność dla osób o zróżnicowanych potrzebach i sytuacji rodzinnej

To zagadnienie dotyczy w szczególności następujących kwestii:

- Czy umożliwiono włączanie w działania projektowe różnych grup interesariuszy, w tym grup zagrożonych wykluczeniem i dyskryminacją?
- Czy grupy, do których głównie skierowany jest projekt, zostały zidentyfikowane i wystarczająco szczegółowo opisane? Czy potrzeby tych grup, na które projekt ma odpowiedzieć, zostały zidentyfikowane?
- Czy zadbano o stosowanie standardów dostępności i projektowania uniwersalnego, w tym:
 - w mediach tradycyjnych oraz cyfrowych, aby treści były zrozumiałe i łatwo dostępne dla różnych grup społecznych, niezależnie od stopnia sprawności, sytuacji ekonomicznej, wieku, wykształcenia i kapitału kulturowego itd.,
 - podczas organizowania wydarzeń, aby nie stwarzać barier uniemożliwiających uczestnictwo i zaangażowanie osobom z niepełnosprawnościami, niemówiącym po polsku, osobom mającym pod opieką dzieci lub osoby zależne oraz innym osobom o specjalnych potrzebach.
- Czy w działaniach projektowych uwzględniono przeciwdziałanie dyskryminacji?

Podpowiedzi, jak można je uwzględnić w projekcie:

- Organizując spotkania lub inne wydarzenia, starajcie się dostrzegać i odpowiadać na zróżnicowane potrzeby uczestników i uczestniczek:
 - promując wydarzenia i zapraszając na nie, dbajcie o niewykluczający język, grafikę i estetykę nieustrasającą stereotypów o danej grupie. Wątpliwości można zawsze skonsultować z reprezentantami/tkami danej grupy odbiorców/czyń i/lub z samorzecznikami/czkami tej grupy;
 - w zależności od charakteru spotkania albo od razu zapewnijcie różne elementy ułatwiające udział (dotyczące sposobu dojazdu, tłumaczenia na polski język migowy, pętli indukcyjnej, opieki nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi, tłumaczenia na inne języki itp.) albo jeszcze przed wydarzeniami pytajcie o potrzeby uczestników i uczestniczek²;
 - starajcie się zadbać o przestrzeń dostępną i dostosowaną do potrzeb uczestników i uczestniczek (bez barier architektonicznych, z windą, toaletą dostępną dla osób

² Warto te koszty uwzględnić w budżecie projektu.

poruszających się na wózku, pomieszczeniem do przewijania czy opieki nad dziećmi lub inną osobą zależną) i komunikujcie te kwestie – zarówno o dostępności, jak i (jeśli nie ma innego wyjścia) niedostępności – w zaproszeniach;

- pomyślcie o godzinach i dniu spotkania – inna będzie dostępna dla seniorów i senierek, a inna dla rodziców czy osób pracujących.
- W miarę możliwości organizujcie spotkania w miejscach z wygodnym dojazdem transportem publicznym, parkingiem dla osób z niepełnosprawnością ruchową, a w razie potrzeby zorganizujcie dojazd w ramach projektu. W miarę możliwości dbajcie o dostępność Waszych materiałów i sposobów komunikacji z różnymi odbiorcami³:
 - strona internetowa – pomyślcie o uaktualnieniu jej zgodnie ze standardami WCAG4;
 - materiały drukowane – zadbajcie o odpowiednią wielkość czcionki i odpowiednie kolory, by mogły przeczytać je osoby niedowidzące czy starsze;
 - starajcie się dywersyfikować metody komunikacji, czyli np. ogłaszać działania jednocześnie na stronie www, poprzez radiowy komunikat i drukowane materiały – by zwiększać ich dostępność np. dla osób z dysfunkcją słuchu lub wzroku, czy wykluczonych cyfrowo.
- Pomyślcie o języku, którego używacie w komunikacji – by nie był dyskryminujący, np. przez używanie zbyt skomplikowanego słownictwa;
- Reagujcie na oznaki dyskryminacji pojawiające się w Waszych mediach społecznościowych, stronach www czy podczas organizowanych przez Was wydarzeń;
- Zastanówcie się nad wykorzystaniem dotacji na audyt czy szkolenie równościowe dla zespołu.

Przydatne materiały

- www.fdc.org.pl – poradniki, jak tworzyć dostępne strony internetowe;
- www.w3.org/TR/WCAG – informacje na temat tworzenia stron zgodnych z WCAG 2.0;
- www.niepelnospawni.gov.pl – Biuro Rzecznika Osób Niepełnosprawnych;
- poradnik.ngo.pl/webinaria/trzecie-okojakngo-moze-wspierac-rownosc-i-roznorodnosc-materialy-po-webinarium-portalungo-pl-film – materiały po webinarium “Trzecie oko. Jak organizacja może wspierać równość i różnorodność”;
- kulturabezbarier.org/wp-content/uploads/2019/12/Otwarcidla-wszystkich-publickacja-www.pdf – “Przewodnik po dostępności” wydany przez Fundację kultury bez barier;
- amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/J%C4%99zyk-rownoscowy.pdf – wskazówki dotyczące równościowego języka w komunikacji, wydane przez Amnesty International;
- ffrs.org.pl/biblioteka/broszury – materiały dot. równego traktowania na stronie Fundacji na rzecz Różnorodności Społecznej;
- autonomia.org.pl/dowiedz-sie/#publikacje – materiały dotyczące dyskryminacji udostępnione na stronie Fundacji Autonomia;
- www.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/01/pkt-3-rekomendacje.pdf – rekomendacje dotyczące języka niedyskryminującego przygotowane przez językoznawców z Uniwersytetu Warszawskiego;

³ Oczywiście wszystkie ewentualne działania muszą dotyczyć Waszych grup odbiorców. Jeśli więc kierujecie działania np. do młodzieży w szkołach, mniej kluczowe będą kwestie odpowiednio dużej czcionki.

⁴ Więcej np. na: www.w3.org/TR/WCAG

- www.rownowazni.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2017/12/podrecznik-rownowazni-elektro-1.pdf – poradnik antydyskryminacyjny Uniwersytetu Warszawskiego.

Zrównoważony rozwój

To zagadnienie dotyczy w szczególności następujących kwestii:

- Czy Wasza organizacja w ramach swoich działań stosuje rozwiązania przyjazne środowisku?
- Czy planujecie je wdrażać w ramach projektu i działań dotyczących rozwoju instytucjonalnego, o których wsparcie wnioskujecie w naszym Programie?⁵
- Czy planujecie spotkania i inne wydarzenia w myśl zasad zrównoważonego rozwoju, zakładających m.in. ochronę środowiska?
- Czy publikacje i inne produkty, które powstaną w ramach projektu, będą udostępniane na licencji *Creative Commons*?
- Czy stosunek nakładu kosztów projektu do jego efektów jest wyważony?
- Czy projekt umożliwia organizacji trwały rozwój?
- Czy w ramach projektu jest możliwe korzystanie z usług lokalnych dostawców i producentów?
- Czy projekt może mieć pozytywny wpływ na poprawę świadczenia usług społecznych, efektywność wydatków publicznych?

Podpowiedzi, jak można je uwzględnić w projekcie:

- Spróbujcie wykorzystać projekt do przystosowania (w miarę możliwości i potrzeb) swojego biura do bardziej ekologicznego działania, np.:
 - wprowadźcie w swoim biurze segregację odpadów,
 - kupujcie produkty i sprzęty do biura w sposób odpowiedzialny, zgodnie z zasadami 3R:
 - Ograniczaj (Reduce) – najpierw zastanów się, czy naprawdę ten zakup jest konieczny,
 - Używaj wielokrotnie (Reuse) – myśl o produktach dobrej jakości, których można użyć ponownie, są wielokrotnego użytku,
 - Odzyskuj (Recycle) – kupuj takie produkty, które można poddać recyklingowi i ich surowiec wykorzystać ponownie lub takie, które już są z recyklingu (np. papier do drukarki czy papier toaletowy),

⁵ Zwracamy uwagę, że w budżecie projektu w ramach kosztów administracyjnych można pokryć wydatki związane z wprowadzeniem rozwiązań przyjaznych środowisku np. z wprowadzeniem sortowania śmieci, instalacją perlatora lub czujnika światła.

- spróbujcie ograniczyć drukowanie materiałów, a jeśli drukujecie – drukujcie dwustronnie, starajcie się też wykorzystać zadrukowany już jednostronnie papier,
- ograniczcie zużycie energii elektrycznej,
- zachęcajcie pracowników/ce do korzystania z transportu zbiorowego, pieszego i rowerowego; w miarę możliwości odradzajcie wykorzystywanie samochodów do podróży służbowych oraz podróże samolotem,
- pomyślcie o szkoleniach dla zespołu dotyczących zrównoważonego rozwoju.
- Jeśli organizujecie spotkania i inne wydarzenia, w miarę możliwości starajcie się zadbać o kilka elementów:
 - jeśli ma to sens, pomyślcie o formie on-line wydarzenia (lub chociaż o częściowej jego dostępności w ten sposób),
 - starajcie się organizować je w miejscu, do którego łatwo można dotrzeć transportem publicznym, pieszo lub rowerem – komunikujcie o tych możliwościach w zaproszeniach i zachęcajcie do takiej formy dotarcia,
 - starajcie się drukować jak najmniej materiałów – pomyślcie o formie elektronicznej, aplikacji na telefon z programem wydarzenia, wielokrotnie wykorzystywanych identyfikatorach itd. (nie można zapominać o osobach ze specjalnymi potrzebami, jednak kilka wydrukowanych sztuk materiałów to zawsze mniej niż kilkadziesiąt czy kilkaset),
 - pomyślcie o wegetariańskim lub wegańskim cateringu, lokalnych produktach, korzystajcie z wody z kranu do picia,
 - postarajcie się ograniczyć liczbę jednorazowych naczyń, sztućców, produktów (jak np. saszetki cukru),
 - w miarę możliwości ograniczajcie zużycie prądu (korzystając z dziennego światła, wyłączając nieużywane sprzęty itd.),
 - jeśli planujecie jakiś rodzaj gadżetów dla uczestników (do czego ogólnie w Programie nie zachęcamy – zastanówcie się, czy będą one naprawdę atrakcyjne dla odbiorczyń i odbiorców i będą im służyć latami), pomyślcie o prezentach biodegradowalnych, wspierających zrównoważony rozwój (np. bidon na wodę), nie produkujcie ich w nadmiarze.
- Spróbujcie zaplanować działania w taki sposób, by zapewnić ich trwałość i by dzięki nim organizacja mogła rozwijać się w dłuższej perspektywie:
 - pomyślcie o rozwiązaniach, narzędziach, materiałach produkowanych na potrzeby projektu w taki sposób, by można je było wykorzystać do innych działań w przyszłości,
 - pomyślcie o różnego typu szkoleniach i zaproszcie na nie wszystkich pracowników.
- Zgodnie z naszymi wytycznymi udostępniajcie Wasze materiały na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0.

Przydatne materiały

- www.ekonsument.pl/materialy/publ_682_praktyczny_poradnik_zielone_miejsce_pracy_czyli_jak_urzadzic_biuro_eko_i_fair.pdf – poradnik "Zielone miejsce pracy, czyli jak urządzić biuro eko i fair?" opracowany przez Fundację Kupuj Odpowiedzialnie;
- www.ekonsument.pl/materialy/publ_681_praktyczny_poradnik_zielone_wydarzenia_czyli_jak_zorganizowac_event_eko_i_fair.pdf – poradnik "Zielone wydarzenia, czyli jak zorganizować event eko i fair?" Fundacji Kupuj Odpowiedzialnie;

- zielonewydarzenia.pl/pl/i.131.0.0.0/Ekoporadnik – program z poradami dotyczącymi organizacji wydarzeń czy “zielonego” biura autorstwa szerokiego partnerstwa pod okiem Fundacji AERIS FUTURO;
- creativecommons.org – informacje o licencjach Creative Commons;
- ekonsument.pl/a_c25_zasada_3r.html – sześć zasad odpowiedzialnych zakupów opisane przez Fundację Kupuj Odpowiedzialnie;
- zielonasiec.pl/IMG/pdf/24_dobrezakupy.pdf – poradnik wydany przez Polską Zieloną Sieć dotyczący etycznych aspektów codziennych zakupów;
- TechnopolisOnline/green-office-tips-in-english – publikacja WWF o prowadzeniu zielonego biura (po angielsku);
- ekonsument.pl/spacerownik – spacerownik po świadomej konsumpcji – miejsca przyjazne odpowiedzialnym konsumentom;
- ziemianarozdrozu.pl/kalkulator – kalkulator emisji CO₂;
- imgw.pl/wydarzenia/woda-nasz-najwiekszy-skarb-dekalog-imgw-pib-oktorym-musimy-pamietac-kazdego-dnia – metody oszczędzania wody.